

De Belgische Revolutie en de natievorming

LODE WILS

In 1950 promoveerde dom Arnoldus Smits O.S.B. in Utrecht, bij Pieter Geyl, op *De Scheuring van het Verenigd Koninkrijk en de Houding van het Vlaamse Land in 1830*. Hij publiceerde zijn werk nog in hetzelfde jaar in Brugge, onder de titel *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel I, Holland stoot Vlaanderen af*, met de aankondiging dat er een tweede deel zou volgen. 33 jaar later verscheen dat tweede deel inderdaad, samen met een herwerkte versie van het eerste. Nu liggen er nog twee even forse delen voor, en de 85-jarige heeft het materiaal klaar voor een deel V.¹

Een polemiek van een halve eeuw geleden

Het eerste deel was vernieuwend op verschillende punten. Dankzij een verdoorgedreven onderzoek in archieven en pers, kon het de Belgische Revolutie dag aan dag beschrijven, vanaf de eerste relletjes in Brussel op 25 augustus 1830, tot 27 september, dus tot aan de mislukking van het regeringsleger in die stad en de uitroeping van een Voorlopig Bewind. Het werk toonde duidelijker dan de oudere studies het proletarische karakter van de opstand. Smits beklemtoonde dat de Hollandse opinie na het uitbreken ervan niet meer wilde weten van de vereniging die door het Congres van Wenen was opgelegd op vraag van Willem I; ze wees met verontwaardiging ‘die ondankbare muiters’ af.

Dit deel I veroorzaakte in 1950 een polemiek, niet door die vernieuwingen, maar door enkele provocerende stellingen van de auteur. Die lagen in de lijn van de zogenaamde Groot-Nederlandse geschiedschrijving, uit de tussenoorlogse pe-

1. A. SMITS, *De Scheuring van het Verenigd Koninkrijk en de Houding van het Vlaamse Land in 1830*, Brugge, 1950. Ook verschenen als boek onder de titel: *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel I, Holland stoot Vlaanderen af*, Brugge, 1950; de herwerkte versie verscheen onder de titel *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel I, Holland stoot België en daarmee Vlaanderen af*, Kortrijk-Heule, 1983; De volgende delen verschenen onder de titels: *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel II, Brussel met Wallonië veroveren Vlaanderen zetten zich uit tot België en stoten op hun beurt Holland en daarmee ook de generaliteitslanden af*, Kortrijk-Heule, 1983; *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel III, Hoofdrolspelers, medespelers en bespelers van de publieke opinie in de Nederlanden*, Kortrijk-Heule, 1999; *1830. Scheuring in de Nederlanden, Deel IV, Op weg naar een zelfstandig “Hollands” Nederland en een onafhankelijk neutraal “Waaals” België. Midden-Nederland komt tussen twee stoelen te zitten*, Kortrijk-Heule, 1999.

riode waarin de Noord-Brabander Smits was opgegroeid. Vooral de Utrechtse professoren P. Geyl en F. C. Gerretson hadden toen hun talent in dienst gesteld van een imperialistische Groot-Nederlandse politiek, die België wilde scheuren en Vlaanderen bij Holland annexeren. Als een wapen in die strijd hadden ze hun ‘Groot-Nederlandse geschiedschrijving’ opgestart om het bestaan van een Belgische natie te ontkennen. Een belangrijke inspiratiebron vonden ze daarvoor in de geschriften van de Nederlandse tijdgenoten van de Belgische Revolutie. De regering in Den Haag had het voorgesteld alsof Frankrijk de muiten had geïnspireerd en uitgelokt zodat de Grote Mogendheden militair zouden moeten tussenkomen om deze ‘aanval van Frankrijk’ terug te slaan.² Al tijdens de vorige jaren had de regeringspropaganda, die brede weerklank vond in de Hollandse publieke opinie, de Belgische oppositie bestreden als de import van Frans jakobinisme en Frans ultramontanisme, een opdringen van Frankrijk en van de Franse Revolutie; een Belgische natie bestond niet.

Deze voorstelling werd gepropageerd voor het rechtvaardigen van de hegemonie, binnen het Verenigd Koninkrijk, van de 38% Noord-Nederlanders en bijzonder de minder dan 30% protestanten.³ Ze werd tijdens de opstand en gedurende de negen jaar durende staat van oorlog die volgde, diep ingehamerd in de Noord-Nederlandse opinie. In de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw werd ze teruggedrongen door de wetenschappelijke geschiedschrijving, maar lang niet helemaal, omdat ze tot het Nederlandse zelfbeeld was gaan behoren. Dat zelfbeeld werd immers gevormd door een generatie durende verheerlijking van de trouw aan de koning en de gehoorzaamheid aan de wet, naar het voorbeeld van de marineofficier Van Speijk die zich op 5 februari 1813 in Antwerpen met zijn kanonneerboot in de lucht had laten vliegen, liever dan de vlag in handen te laten vallen van de muiters. Dit waarachtige Nederlandse patriottisme stond in contrast met het jakobinisme en ultramontanisme van de Belgen, die geen natie vormden maar een geestelijk en politiek aanhangsel waren van Frankrijk.

Dat beeld van België en van de Belgische Revolutie was nog niet helemaal verdwenen uit de Nederlandse historiografie in het interbellum. P. J. Blok verklaarde in 1926 als volgt het ontstaan van de Belgische Revolutie, in zijn prestigieuze *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*: “Het waren jonge Fransgezinde liberalen, die besloten waren een kans te wagen, rekenend op de Franse

2. N.C.F. VAN SAS, *Onze Natuurlijkste Bondgenoot. Nederland, Engeland en Europa, 1813-1831*, Groningen, 1985, pp. 300 en 303.

3. Gijsbert Karel van Hogendorp, de man die na Willem I het meest heeft bijgedragen tot de vereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, schreef op 22 mei 1814 in een *Mémoire sur la réunion de tous les Pays-Bas*: “Il faut de toute nécessité, que les Pays-Bas demeurent Puissance maritime et Puissance protestante”, met de macht geconcentreerd in de provincies Holland, Zeeland en Friesland. N.C.F. VAN SAS, *Onze Natuurlijkste Bondgenoot [...]*, pp. 73-74.

*sympathieën van een groot deel der Belgische burgerij en der geestelijkheid en op de zedelijke, zo niet feitelijke steun van Frankrijk zelf.*⁴ Het oude propagandistische beeld werd dan door de zogenaamde ‘Groot-Nederlandse geschiedschrijving’ in zijn volle omvang hersteld.⁵ Het blijft trouwens tot de dag van vandaag het zelfbewustzijn van sommige Noord-Nederlandse historici strelen.⁶

In 1950, in een periode van open ruzie tussen Geyl en Gerretson, kon Smits aantonen dat de vooral door de historicus Gerretson beklemtoonde voorstelling als zouden de Belgische ‘Mouterij en Scheuring’ uit Frans gestook zijn voortgekomen, vals was.⁷ Smits gaf ook lof aan de liberale leiders van de revolutie, die van meet af aan en zeer bewust de pas afsneden aan een beweging naar Frankrijk toe. Maar voor het overige was Smits, die in zijn woord vooraf zijn promotor Geyl bedankte “*voor al het vele dat hij voor mij in deze heeft willen doen, vooral bij het componeren van alle gegevens tot een leesbaar verhaal*”, een aanhanger van de fundamentalistisch-nationalistische Groot-Nederlandse opvatting van Geyl. Daarin was er geen plaats voor een Belgische natie, maar er bestond wel een Vlaanderen (vanaf de Germaanse volksverhuizingen?).⁸ Door een onverklaarbare blindheid echter, zag Holland in 1830 dat Vlaanderen niet, het zag alleen België en stootte het af, en daarmee ook Vlaanderen dat nochtans niet had meegedaan met het Brussels-Waalse oproer van augustus-september 1830, aldus Smits.

4. P.J. BLOK, *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, Deel IV*, Leiden, 1926, p. 289.

5. L. WILS, *De zogenaamde Grootnederlandse geschiedschrijving* in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland, Mythe en geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 384-428. Over de Groot-Nederlandse beweging, in wier dienst Geyl en Gerretson hun stelselmatige geschiedvervalsing bedreven: L. WILS, *De Grootnederlandse Beweging 1914-1944*, in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland [...]*, pp. 261-291, en L. WILS, *Gerretson, Geyl en Vos. Spanningen tussen de Grootnederlandse Beweging en de Vlaams-nationalistische*, in: L. WILS, *Vlaanderen, België en Groot-Nederland [...]*, pp. 292-320.

6. In J. BANK, J. HUIZINGA & J. MINDERAA, *Nederlands verleden in vogelvlucht. III De nieuwste tijd: 1813 tot heden*, Groningen, 1993, lezen we p. 74 vgg. dat de oppositie tegen Willem I o.a. uitging van “*francofiële Vlaamse juristen*” uit “*het culturele ontwikkelingsland dat eeuwen geen zelfstandigheid had gekend... het Zuiden, dat voor de zoveelste keer bij een vreemde mogendheid was gevoegd.*” Er greep geen Belgische Revolutie plaats, alleen, “*Als gevolg van slechte economische en sociale omstandigheden en geïnspireerd door de Julirevolutie in Frankrijk, ontstonden in de Zuidelijke Nederlanden ongeregeldeheden en werd de onafhankelijkheid geproclameerd.*”

7. Op de promotie ontkende professor Gerretson, tegen de evidente waarheid in, dat hij dat zou geschreven hebben: C. GERRETSON, *Verzamelde Werken, deel V, Geschiedenis (1950-1951)*, Baarn, 1976, pp. 48-49. Om maar één plaats aan te wijzen waar hij het driemaal geschreven had: C. GERRETSON, *Verzamelde Werken, deel IV, Geschiedenis (1940-1949)*, p. 86.

8. Over de wetenschappelijke geschiedschrijving betreffende het Verenigd Koninkrijk schreef P. Geyl in 1926: “*Wij hooren almaar van Belgen, en België, en de Belgische natie. De Vlamingen behoefden toen toch niet meer uitgevonden te worden? Zij waren er toch, zooals ze er altijd geweest waren, ook in die jaren van 1814 tot 1830.*” P. GEYL, *De Groot-Nederlandsche Gedachte, deel II, Historische beschouwingen, kritieken en polemieken*, Antwerpen-Amsterdam, 1930, p. 22.

Een ander hoofdpunt in het betoog van Smits was dat de clerus en ‘de katholieken’ niet zouden hebben deelgenomen aan de oppositie. Ze waren immers bevredigd door de toegevingen van de koning in de vorige maanden, en afgeschrikt door het antiklerikalisme van de Julirevolutie die zich zopas had voorgedaan in Frankrijk. De Belgische Revolutie was dus het werk van de liberalen alléén. Die liberalen waren Franstaligen die in hun belangen geschaad werden door de taalpolitiek van de koning. Deze taalpolitiek was een hoofdoorzaak of zelfs *de* hoofdoorzaak van de oppositie, en dus van de ondergang van het mooie Verenigd Koninkrijk dat op weg was om een grote mogendheid te worden.⁹

In *De Vlaamse Gids* van 1951 voerde de Gentse hoogleraar Jan Dhondt een polemiek met Smits over die twee bevreedende punten: de niet-deelname van de katholieken en van Vlaanderen aan de revolutie, samenhangend met de samenhangigheid van Vlaanderen met Holland, die Smits meende te zien hoewel Holland ze destijds niet gezien had. Dhondt verweet Smits dat die ‘de katholieken’ en ‘de liberalen’ als blokken opvoerde, hoewel ze elk verdeeld waren in vleugels die al dan niet de voorrang gaven aan de oppositie tegen de regering boven de partijtegenstellingen, en later verdeeld waren inzake deelname aan de revolutie.¹⁰

Een soortgelijke veralgemening wreef Dhondt aan Smits aan, waar die ‘Wallonië’ in opstand zag, maar daarentegen ‘Vlaanderen’ rustig; omdat Smits maar één grondslag van nationaal samenhorigheidsbewustzijn zou aanvaarden, namelijk de taal of de ‘stamverwantschap’. Dhondt rangschikte de provincies inzake opstandigheid, op basis van de gegevens uit Smits’ boek, in dalende volgorde: voorop Brabant, dan Luik, dan Henegouwen, dan West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Namen, Limburg, Antwerpen, ten slotte Luxemburg. Dhondt negeerde dus niet de vanouds bekende belangrijke rol van Luik en Henegouwen, bij die van Brussel en Leuven, maar wees de veralgemening tot ‘Wallonië’ en ‘Vlaanderen’ af, waartoe Smits zijns inziens kwam door met twee maten en twee gewichten te meten, naargelang het ging om gebeurtenissen boven of onder de taalgrens.¹¹

9. De fabel volgens welke de taal een hoofdrol zou hebben gespeeld in de oppositie tegen Willem I was sterker dan de vaststellingen van Dr. Albert De Jonghe in zijn boek *De Taalpolitiek van koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1814-1830)*, Brussel, 1943. Over het eerste petitionnement, van november 1828 tot mei 1829, besloot hij dat er van de 378 petitities “*slechts in een veertigtal (breed geschat) om taalvrijheid*” gevraagd werd (p. 324). En over het tweede petitionnement, van december 1829 tot mei 1830: “*Over de propagandistische betekenis van de taalgrief kunnen wij kort zijn... In de Vlaamse gewesten heeft de taalgrief de gewone volkslagen, die het gros der petitionarissen leveren, weinig of niet beïnvloed... Er zijn anderzijds maar weinig aanwijzingen dat in het Brusselse en in Walenland de taalgrief propagandistisch opzettelijk en grondig uitgebaat werd*” (p. 351).

10. J. DHONDT, Nieuw Geluid over 1830. I. Katholieken of Liberalen, in: *De Vlaamse Gids*, jg. 35, 1951, nr. 3, pp. 181-186.

11. J. DHONDT, Nieuw geluid over 1830. Wallonië staat in brand, Vlaanderen blijft rustig? in: *De Vlaamse Gids* [...], nr. 4, pp. 235-254.

In replieken bleven beide auteurs op hun standpunt.¹² Toch had het debat zijn nut gehad, want in de tweede uitgave, in 1983, was Smits merkkelijk meer genuanceerd, ook al handhaafde hij grosso modo zijn stellingen. Eigenlijk voegde hij nu stukken toe waarin hij de stellingen, die verder toch herhaald werden, sterk relativeerde. Hij erkende onder meer dat de scheuring volgens de internuntius Capaccini al in 1829 een onherroepelijk feit was in de geesten; dat de Zuidelijke officieren en manschappen weigerden tegen hun Belgische landgenoten of Belgische steden te vechten; dat degenen “*die betreurden dat het Koninkrijk uiteenviel, of dat de scheiding niet ging volgens de taalgrens... Die mensen waren er meer in het Noorden dan in het Zuiden.*” (Deel I, pp. 44-45.) En dat terwijl de hoofdstelling van het werk toch bleef: dat het Noorden met het Zuiden niets meer gemeen wilde hebben. Smits had trouwens ook zijn ondertitel aangepast: in plaats van *Holland stoot Vlaanderen af* fluidde die nu *Holland stoot België en daarmee Vlaanderen af*.

Een scheiding op de taalgrens?

In het tweede deel van zijn groot werk, dat dr. Smits in 1983 publiceerde, trok hij zijn kroniek van de gebeurtenissen door tot 10 november 1830, de dag van de samenkomst van het Nationaal Congres. Hij veroordeelde in scherpe bewoordingen de reacties van Willem I en van de Prins van Oranje, die hun kansen om Vlaanderen te behouden zouden verkeken hebben.

Al in 1951 had Smits dat als volgt geformuleerd: er bestonden in 1830, naast het ontstaan van België, twee andere mogelijkheden. Vooreerst het voortbestaan van het Verenigd Koninkrijk, door het militair neerslaan van het Brusselse oproer. Ten tweede “*een scheiding op de taalgrens. Dat die mogelijkheid er ook was is duidelijk. De Prins van Oranje werd naar Antwerpen gezonden om de macht uit te oefenen in de rustige gewesten. Hij had een kleine kans, maar verknoeide die hopeloos. Maar vooral was die mogelijkheid om hals gebracht door de houding van Holland in het bijzonder, dat Vlaanderen en Antwerpen aan Brussel in de schoot wierp*”, hoewel er in de Noordelijke randprovincies wel een samenhorigheidsgevoel met Vlaanderen tot uiting kwam.¹³ Opmerkelijk is hier wel dat Smits Brussel in Wallonië legde, vermoedelijk samen met Leuven en heel Vlaams-Brabant.

In Deel III, dat nu verschenen is, behandelt Smits de geestesgesteldheid in Noord- en Zuid-Nederland, aan de hand van de pamfletten en de pers. Eerst portretteert hij uitvoerig de belangrijkste “*bespelers van de publieke opinie in het Noorden*”: Guillaume Groen van Prinsterer, Johan Rudolf Thorbecke, Cornelius

12. A. SMITS, Nog eens : Het Probleem 1830, in: *De Vlaamse Gids [...]*, nr. 11, pp. 664-673 en J. DHONDT, Slotwoord over het Probleem 1830, in: *De Vlaamse Gids [...]*, nr. 12, pp. 717-724.

13. A. SMITS, Nog eens : Het Probleem 1830 [...], pp. 671-672.

Jacobus van Assen, Gijsbert Karel graaf van Hogendorp, Samuel Philippus Lipman en Dirk Donker Curtius, die soms hele reeksen vlugschriften in druk gaven, waarin ze de gebeurtenissen op de voet volgden en becommentarieerden. Aan Belgische kant komen aan bod Louis de Potter de Droogewalle, Barthélemy C. graaf Dumortier-Rutteau, Mgr. Cornelis Richard Anton van Bommel, Charles Hippolyte vicomte Vilain XIII, Jean Sylvain van de Weyer en Jean François Tielemans, en wordt in een overzicht van 150 bladzijden de houding van de kranten weergegeven. Opnieuw zoals in zijn vroegere delen heeft de auteur grote heuristische verdiensten: het is indrukwekkend hoeveel materiaal hij verzameld heeft en gepubliceerd op de 2000 bladzijden waarover hij al heeft kunnen beschikken.

In Deel IV wordt de Conferentie van Londen behandeld, waarin de Mogendheden van 4 november 1830 tot 20 januari 1831 onderhandelden om de vrede te herstellen, ongeveer zoals dat in 1998-1999 gebeurde inzake het Servisch-Kosovaarse conflict. Eerst legden de Mogendheden een wapenstilstand op, dan een definitieve regeling, waaronder op 20 december 1830 de erkenning van de onafhankelijkheid van België. Daarna moest dat land nog een aanvaardbare koning krijgen.

In dit boek komen weer, dag na dag, de onderhandelingen en de in Londen genomen beslissingen aan de beurt, met de reacties erop vanuit Den Haag, Brussel en Parijs. De andere hoofdsteden: Berlijn, Sint-Petersburg en Wenen, lagen op te grote afstand om snel te kunnen ingrijpen. Die moesten hun diplomaten in Londen meer de vrije hand laten. Ze moesten dulden dat vooral Groot-Brittannië, en op de tweede plaats Frankrijk, het zwaarst doorwogen in de getroffen regelingen. Vermoedelijk opdat elk deel ongeveer 500 bladzijden zou tellen, heeft Smits twee hoofdstukken die hier thuishoren, verschoven naar het begin van Deel III: *de hoofdrolspeler Koning Willem I en zijn medespeler in Londen: Anton Reinhard Falck*. Dat was zijn gezant, aan wie Willem I geen duidelijke instructies bezorgde en wie hij daarna verweet dat die zijn belangen verwaarloosd had voor die van de Prins van Oranje.

Wat komen we nu, in deze duizend nieuwe bladzijden met documentatie, aan de weet over het samenhorigheidsbewustzijn van de inwoners van wat we nu Vlaanderen noemen? Richtte dat zich tot Nederland, al was het maar gedeeltelijk zodat er een reële kans zou bestaan hebben op een scheiding langs de taalgrens? Al oordeelde Smits in 1951 dat die kans klein was, ze vormde en vormt toch het hoofdthema van zijn boek, waarvan hij deel III *“in dankbare herinnering opgedragen”* heeft *“aan mijn leermeester prof. dr. P. Geyl”*. Of ging dat samenhorigheidsgevoel van de Nederlandstalige Belgen zo exclusief naar een behoud van de Belgische eenheid en dus van hun band met Brussel en met wat we nu Wallonië noemen (de uitdrukking ‘la Wallonie’ werd pas in 1844 voor het eerst gedrukt), dat de kans op een scheiding langs de taalgrens of langs de grens tussen de provincies Antwerpen en Zuid-Brabant nul was?

Was een samenhorigheidsgevoel met Nederland wel mogelijk, aangezien er,

behalve bij de katholieken daar, geen enkele wederkerigheid bestond, integendeel? Smits besluit zelf: *“Als men al de verslagen over de geestesgesteldheid in het Noorden leest, is men verbijsterd en ontsteld over de tegenstelling rooms-protestant. De achterdocht en verdachtmaking, om niet te spreken van afkeer en haat, moeten heel diep hebben gezeten. Die bestonden inderdaad al eeuwen.”* (Deel III, p. 246.) Verder concludeert hij dan: *“De opstelling van de Noord-Nederlandse pers dwong de Zuid-Nederlandse even hard terug te slaan. Voorlopig alleen verbaal (op 2 en 3 september 1830) maar het groeide uit tot een haatcampagne. Tegemoetkomingen ten opzichte van de grieven konden niet meer volstaan.”* (Deel III, p. 412.) Men wilde een scheiding, maar was in die dagen nog bereid een federalisering van het Verenigd Koninkrijk of een personele unie met Holland onder Willem I te aanvaarden.

De eis van zelfstandigheid voor België, in één of andere vorm, werd dus met een verrassende snelheid en unanimiteit gesteld. De onmogelijkheid van een andere oplossing scheen meteen zonneklaar, in België zoals in Nederland, en bij de buitenlandse diplomaten die sinds jaren de groeiende tegenstelling tussen beide landen hadden gerapporteerd. Maar toen het in Brussel tot anarchie kwam, krabelden Belgische leden van de Staten-Generaal weer achteruit, en meende de koning met het leger de opstand te kunnen smoren. De gevechten van 23 tot 27 september in de hoofdstad, met de vorming van een Voorlopig Bewind dat de onafhankelijkheid uitriep, betekenden dat Willem I geen koning van de Belgen kon blijven. Die kans was nog reëel voor zijn zoon, de Prins van Oranje, want ook vele overtuigde voorstanders van een zelfstandig België wilden een dynastieke band met Nederland bewaren. Ze zagen daarin een waarborg voor de vrijheid van de Schelde en een tolunie; sommigen wilden die band ook als waarborg van een militaire alliantie tegen Frankrijk. Maar na het bombardement van Antwerpen door de Hollandse militaire bevelhebber D.H. Chassé op 27 oktober, was ook de kans van de prins op de Belgische troon verkeken.

Ik heb in deze 2000 bladzijden GEEN ENKELE aanwijzing gevonden dat er in België OOK MAAR IEMAND, en zelfs maar één ogenblik, aan gedacht heeft om het land te scheuren op de taalgrens of op de grens tussen de provincies Antwerpen en Zuid-Brabant.

En de orangisten van Gent en Antwerpen dan? In het begin van 1831 staken de orangisten opnieuw de kop op en zelfs de oud-leden van het Voorlopig Bewind Vanderlinden-d'Hoogvorst en Jolly zouden zich bij hen aansluiten. Tegenover de blijvende instabiliteit en de herhaalde mislukkingen om een troonkandidaat te vinden die én voor het Nationaal Congres en de Belgische publieke opinie, én voor de congresserende Mogendheden in Londen aanvaardbaar was, wilden zij België ‘verzoenen met Europa’. Van de door Londen gewenste Oranjekoning verwachtten ze het einde van de Scheldesluiting en een Benelux. De Mogendheden in Londen hielden zo lang mogelijk vast aan de soevereiniteit van Oranje om de bestaande internationale orde zoveel mogelijk te bewaren. Tot op de huidige dag

houden de mogelijkheden vast aan de soevereiniteit van Joegoslavië/Servië over Kosovo, met het oog op het behoud van het internationaal evenwicht op de Balkan. Wie uit het orangisme afleidt dat zijn aanhangers dus geen Belgisch nationaal bewustzijn hadden, moet *a fortiori* uit het feit dat de Kosovaars-Albanese leider Ibrahim Rugova zijn eisen beperkte tot het herstel van de Kosovaarse autonomie binnen Servië of Joegoslavië, afleiden dat Rugova geen Kosovaars nationaal bewustzijn had.

Er waren ook radicale orangisten, die het behoud van het rijk en het regime van Willem I hadden nagestreefd, en die daarvan nog enige tijd bleven dromen. Eén van de meest radicalen was ongetwijfeld Jan Frans Willems, ‘de vader van de Vlaamse beweging’. In 1832 schreef hij aan minister Van Maanen: *“Ik wil Zijne Majesteit als Belg en niet als Hollander dienen, of liever ik wil een Nederlander zijn en blijven.”* Een Vlaming voelde zelfs Willems zich niet, zomin als welke orangist ook.¹⁴ Vlaanderen zou pas geschapen worden door de Vlaamse beweging. Die zou daar trouwens generaties voor nodig hebben.

Groen van Prinsterer

We kunnen hier onmogelijk al de ‘bepelers van de publieke opinie’ aan het woord laten, die Smits ons uitvoerig voorstelt en wier vlugschriften en correspondentie hij samenvat. We zullen ons beperken tot de meest invloedrijke, Guillaume Groen van Prinsterer, die als kabinetssecretaris vanaf 1 april 1829 direct meewerkte aan de politiek van koning Willem I.

In mei daaropvolgend, in volle politieke crisis van het Verenigd Koninkrijk en terwijl hij een aantal toegevingen aan de oppositie deed of beloofde, benoemde Willem I de Prins van Oranje tot voorzitter van de ministerraad en vice-president van de Raad van State, om duidelijk te maken dat hij geen ministeriële verantwoordelijkheid zou toestaan. Kritiek op het bestel of op regeringsdaden betekende dus een aanval op de dynastie. Behalve toegevingen gebruikte de koning ook repressie, door het ontslaan van ambtenaren en het laten veroordelen van patriotten tot gevangenisstraf of verbanning. Bovendien provoceerde hij al sinds enkele jaren bewust de Staten-Generaal, waarin de Zuidelijke oppositie tot uiting kwam, door manifest onwettig optreden: om zijn soevereiniteit te bevestigen gaf hij openbare

14. L. WILS, Honderdvijftig jaar geleden overleed Jan Frans Willems, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 55, 1996, nr. 4, pp. 271-275.

Over het orangisme en het ermee verwante ‘reünionisme’ is nog altijd het beste werk: J. STENGERS, *Sentiment national, sentiment orangiste et sentiment français à l’aube de notre indépendance*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, jg. 28, 1950, nr. 3-4, pp. 993-1029, en jg. 29, 1951, nr. 1, pp. 61-92.

werken in aanbesteding die zij verworpen hadden.¹⁵ Hij verklaarde dat zijn soevereiniteit in de tijd voorafging aan de grondwet en dus niet door haar beperkt werd.

De kabinetssecretaris Groen noemde de oppositie in het Zuiden *“de factie. Ultramontanen, ultraliberalen en Fransgezinden staan volgens hem liberale en democratische beginselen voor en willen uiteindelijk een constitutionele republiek met een monarchaal uithangbord. Zij streven er ook naar het protestantisme te onderdrukken en het Nederlands beginsel uit de Nederlandse staat te verwijderen.”*

Dit propagandistisch jargon, dat Groen gebruikte in het blad *Nederlandsche Gedachten* dat hij uitgaf vanaf oktober 1829, gaf perfect het regeringsstandpunt weer dat hij met enthousiasme vertolkte. Voorstander zijn van democratie of van vrijheid van de kerken, noemde hij Fransgezindheid, een bestrijden van de koninklijke macht, een bedreigen van het protestantisme (dat slechts ruim een kwart van de bevolking telde) en van het Nederlands karakter van de staat (dat een protestants en autoritair karakter inhield voor Groen). – In dictaturen wordt het nastreven van democratie altijd voorgesteld als subversie die door het buitenland geïnspireerd wordt.

Volgens Groen *“moet er op de eerste plaats een goede wetgeving op de drukpers komen. De dagbladen streven immers niet naar een beperkte monarchie maar naar een republiek met als hoofddoel de volkssoevereiniteit”*, en dat laatste was het verwerpelijste wat hij zich kon voorstellen. Hij werkte aan een ontwerp van wet om de persvrijheid, die in de grondwet ingeschreven stond, te beteugelen. Volgens zijn propaganda *“zou er geen noodlottiger maatregel kunnen worden genomen dan volkomen vrijheid van onderwijs ten gevalle der Rooms-katholieken te verlenen”*.

In december 1829 blies Willem I de laatste bruggen op met de verenigde opposities in België: hij vaardigde een koninklijke boodschap uit waarin hij onvoorwaardelijke onderwerping eiste aan zijn koninklijke soevereiniteit. Alle ambtenaren en magistraten moesten hun instemming betuigen met die boodschap, op straffe van onmiddellijk ontslag. De internuntius Capaccini, die sinds anderhalf jaar probeerde de Belgische katholieken te verzoenen met de koning, stelde daarna vast dat de scheuring van het rijk een voldongen feit was, dat de koning zich alleen nog met geweld kon handhaven in België. Ook de Britse gezant in Den Haag, Charles Bagot, zag het land afstevenen op een burgeroorlog.

Groen bejubelde in zijn blad de koninklijke boodschap. Hij roemde de *“standvastige en moedige Dynastie, omringd door een getrouwe bevolking en gereed om zowel België van overheersing ener te lange tijd ongestraft gebleven factie te bevrijden, als de Noordelijke gewesten tegen het voortdringen derzelve te beschermen.”* Er moest in België streng worden opgetreden, want het gevaar dreigde dat België en het katholicisme zich

15. A. VAN DER WOUDE, *De Kanalenkoning en zijn reputatie*, in: C.A. TAMSE EN E. WITTE, *Staats- en Natievorming in Willem I's Koninkrijk (1815-1830)*, Brussel, 1992, pp. 254-257.

boven Nederland en de Hervorming zouden verheffen; “*daarom zullen wij ons tegen losbandigheid, priesterdwang en buitenlandse invloed verzetten... Noch de waardigheid van het Huis van Oranje, noch de Hervorming, die in zovele opzichten ingeweven is met ons Nationaal bestaan, noch de eigenaardigheid van het Nederlandse karakter, door de godsdienstigheid en vrijheidsliefde gevormd, zal door Holland in de weegschaal worden gezet.*” Als het nodig is, zullen we er weer tachtig jaar voor vechten.

De koning mag geen slaaf worden van de Staten-Generaal, die hem overlevert aan een wisselende meerderheid, schreef Groen op 23 december 1829, hoewel hij het gevaar zag van een gewapende opstand in het Zuiden. En op 10 februari 1830: het gaat om de “*Handhaving der eigenaardigheid van het Nederlandse Volk. In de tegenwoordige onlusten mengt zich ook het onderscheid van nationaliteit... niet tussen Holland en België, want Belgische nationaliteit is er niet; tussen Nederland en Frankrijk bestaat het verschil.*” Er moeten wetten komen op de drukpers, het onderwijs, de petitie, verbodsbepalingen tegen de politieke verenigingen. – Hiermee sloot Groen de eerste jaargang van zijn *Nederlandsche Gedachten* af; als ambtenaar had hij zelf in een uitvoerig advies zijn mening ten beste gegeven. (Deel III, pp. 83-102.)

Bovenstaande gedachten van Groen vinden we in meerdere of mindere mate terug bij de andere ‘bespelers van de publieke opinie in het Noorden’. Een lezing van deze uitvoerige documentatie, gepubliceerd door dr. Smits, laat er geen twijfel over dat zijn jongste ondertitel van het eerste deel correct is: Holland stootte België af. En wel omdat Holland niet in een democratie wilde leven waarin 62% Belgen en meer dan 70% katholieken gelijkberechtigd zouden zijn, en dus de toon zouden kunnen aangeven.

Deze documentatie bevestigt ook dat de Groot-Nederlandse actie en geschiedschrijving van Gerretson en Geyl in de tussenoorlogse periode – niet toevallig de periode van de opmars van het fascisme in Europa – in belangrijke mate terugging op deze Hollandse antidemocratische en anti-Belgische propaganda uit de jaren 1815-1839.

De vorming van de naties in de Lage Landen

Bij de beschrijving van de propaganda die de regeringsambtenaar Groen van Prinsterer verspreidde, merkt Smits op: “*Volgens prof. Wils is ‘België tot op de huidige dag door de Contrareformatie gestempeld en Nederland door de Hervorming’. ‘Dat is in de volksaard ingebakken.’ Hij maakt in 1996 nog steeds dezelfde fout als Groen 160 jaar geleden.*” (Deel III, p. 88.) Dit met een verwijzing naar mijn boek *Van Clovis tot Happart. De lange weg van de naties in de Lage Landen*,¹⁶ p. 137, op

16. L. WILS, *Van Clovis tot Happart. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Leuven, 1992.

de plaats waar ik de gevolgen van het Verenigd Koninkrijk en van de Belgische Revolutie op de vorming van beide naties beschreef.

Dat de Hervorming en de Contrareformatie geen gevolgen zouden hebben gehad voor de volksaard, laat ik voor rekening van dr. Smits. Ik betoogde juist dat de verschillen tussen België en Nederland niet alleen vanuit die grote transformatie van de zestiende eeuw moeten verklaard worden, zoals het gewoonlijk gebeurt, maar ook vanuit de grote transformatie van 1780-1848, de omzetting van de oude proto-naties in moderne naties. Vermits Smits blijkbaar nog altijd niet beseft dat naties niet identiek zijn met taalgroepen, en dat naties niet van alle eeuwigheid onveranderlijk bestaan, zal ik een toelichting geven over het ontstaan van de naties in West-Europa en bijzonder bij ons.

Van Scandinavië tot het Iberische schiereiland zijn de moderne naties ontstaan door de omvorming van een proto-natie uit het *Ancien Régime*. Die omvormingen gebeurden ten tijde van de industriële revolutie en onder invloed van de vrijheids- en gelijkheidsgedachten van de Franse Revolutie.

De proto-naties waren gegroeid door het eeuwenlang samenleven in een statenbond onder een gemeenschappelijke dynastie, instellingen en staatsgodsdienst; in ons geval de Bourgondisch-Habsburgse dynastie, de overkoepelende instellingen die vooral in de eerste helft van de zestiende eeuw door Karel V waren gevestigd in Brussel, en de Contrareformatie. Zonder te vergeten dat de oorlogen, die destijds generaties lang duurden, sterk tot de identiteitsvorming bijdroegen. Johan Huizinga beschreef het gevolg van de scheuring op het einde van de zestiende eeuw: *“Twee nationaliteiten ontstonden in de plaats van één. De Zuidelijke Nederlanden werden in bijna alle opzichten de echte, maar aan weerszijden gesnoeide uitgroei van de Bourgondische staat. Zij vormden een staat en een nationaliteit, maar zij misten twee en een halve eeuw het goed, dat staat en nationaliteit volwaardig maakt: de vrijheid. – De Noordelijke Nederlanden vormden eveneens een nationaliteit, en in een hogere zin dan hun burens, want zij hadden de vrijheid. Maar zij waren nauwelijks een staat te noemen, zozeer werden zij beheerst door het beginsel der provinciale zelfstandigheid.”*¹⁷

De nationaliteiten, zoals Huizinga ze noemt, zou ik liever als proto-naties betitelen. Ze waren monarchale, federale, nog half-feodale *Ancien Régime*-samenlevingen met een staatsgodsdienst. In het westen van Europa werden ze vanaf 1780 omgevormd tot unitaire en gelaïciseerde ambtenarenstaten met napoleontische wetboeken en een kapitalistische economie. Daarbij kwam het tot een machts-greep van de bourgeoisie, die zich opwierp tot vertegenwoordiger van de hele natie die zou bestaan uit vrije en gelijke burgers, op basis van de volks-soevereiniteit. Die transformatie in moderne naties was een langdurig, pijnlijk proces met

17. J. HUIZINGA, *Uit de voorgeschiedenis van ons nationaal besef*, in: J. HUIZINGA, *De Nederlandse Natie*, Haarlem, 1960, p. 79.

gewelddadige fasen, precies omdat ze zo heel fundamenteel was. In de meeste landen sleepte ze aan tot 1848 of 1871 of nog langer.

In België heeft die transformatie geduurd tot 1830. Ze verliep in drie fasen. Van 1787 tot 1793 duurde de revolutie tegen de Habsburgers en tegen de prins-bisschop van Luik, met een voorheen ongekende politieke mobilisatie van de bevolking, in naam van de nationaliteit en de volkssoevereiniteit. De inlijving bij het revolutionaire Frankrijk, van 1795 tot 1814, bracht de vernietiging van het *Ancien Régime* met de opslorping van Luik en andere enclaves. In het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden versnelde de absolutistische regering van de vreemde koning Willem I de nationaal-liberale bewustwording en veroorzaakte de Belgische Revolutie. Deze bracht in 1830 de machtsgreep van de bourgeoisie, liberalen en klerikalen samen, in naam van 'de vrijheid in alles en voor allen'. België behoorde daardoor tot de vroeg gevormde en gestabiliseerde moderne naties, en zijn grondwet zou model staan in Europa.¹⁸

Om Huizinga te parafraseren, zouden we moeten zeggen: twee moderne naties ontstonden in plaats van één. Nederland werd in bijna alle opzichten de echte, maar gesnoeide uitgroei van het Verenigd Koninkrijk. Het vormde een staat en een natie, maar het miste tot 1848, en gedeeltelijk nog langer, het goed dat de natie volwaardig maakt: de volkssoevereiniteit. België vormde eveneens een natie, en in een hogere zin dan zijn bureu, want het had de volkssoevereiniteit. Maar het was minder een staat te noemen, zozeer werd het beheerst door het beginsel van 'de vrijheid in alles en voor allen'.

Wie vanuit Nederland België binnenkomt, merkt onmiddellijk de lint-bebouwing. Is die een gevolg van de Contrareformatie? of van de 'vrijheid in alles en voor allen'? En de illegaal opgetrokken gebouwen waar de Vlaamse regering nu mee worstelt? Nochtans werden op het einde van het *Ancien Régime* wel strikte urbanisatieregels opgelegd en gehandhaafd, zoals in Brussel blijkt uit het Martelarenplein, het Koningsplein en de Warandewijk.

De afloop van de Opstand in de zestiende eeuw had de Noordelijke Nederlanden in de protestantse, overwegend Germaanse wereld gebracht, de Zuidelijke in de contrareformatische, overwegend Romaanse wereld. De meer dan achttienjarige inlijving van België bij het revolutionaire Frankrijk (1795-1814) schiep een nieuwe kloof, net zoals tussen de ingelijfde Rijngebieden en het grootste deel van Duitsland: de ideeën van de Franse Revolutie raakten in België dieper ingeworteld dan in Nederland. De vestiging van een Hollands-gedomineerd autoritair koninkrijk in 1815 verdiepte en verenigde beide kloven: ze wakkerde in België het streven naar volkssoevereiniteit aan maar smoorde het in Nederland. Zoals de

18. Uitvoeriger en met verwijzingen naar de literatuur, in: L. WILS, Het Verenigd Koninkrijk van koning Willem I (1815-1830) en de natievorming, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, jg. 112, 1997, nr. 4, pp. 502-516.

historicus N.C.F. van Sas het uitdrukt: “*Het Zuiden maakte een grote sprong voorwaarts met zijn ultra-liberale grondwet van 1831... (een) wel wat extreem uitgevallen bekroning van de vernieuwingsdrang*”, die contrasteerde met “*de onmiskenbare continuïteiten die de politieke ontwikkeling sinds de vrijwording te zien geeft*” in Nederland.¹⁹

In België veroorzaakte het absolutisme van Willem I een radicalisering waardoor ‘de vrijheid in alles en voor allen’ tot nationaal ideaal werd geproclameerd, wat het zou blijven gedurende vele generaties. Ik heb als kind, in de jaren 1930 en 1940, op school en in de jeugdbeweging, almaar over die vrijheid leren zingen. Onder ander de *Strijdkreet* van Karel Ledeganck en Emmanuel Hiel, getoonzet door Peter Benoit:

*“Reist de wereld rond, reist, hoort en ziet;
Vindt gij een groter volk, vrijer is het niet.”*

Het is duidelijk dat dit anarchistisch gekleurd cultiveren van de vrijheid en de staatsonthouding, in de loop van anderhalve eeuw grote invloed heeft uitgeoefend op de samenleving en op het volkskarakter. Een regeling van de examenprogramma’s voor de eindexamens van het secundair onderwijs, zoals dat in Nederland gebeurt door de staatssecretaris, was ondenkbaar in België en is het nu in de Vlaamse en de Franse Gemeenschappen. Zelfs in de resem grondwetsherzieningen die we sinds 1970 hebben meegemaakt, heeft men nog niet durven raken aan de absurd geworden assisenhoven, want onze vaders hebben hun bloed vergoten in het park van Brussel tegen de politieke rechtspraak onder Willem.²⁰ Zoals de Amerikanen nog altijd lijden onder veel geweld omdat ze het grondwettelijk recht hebben om wapens te dragen om zich te beschermen tegen de Indianen.

In Nederland veroorzaakte de vereniging van 1815 tot 1830 met het meer bevolkte en katholieke België een antidemocratische reflex, waardoor het zijn zelfbevestiging zocht in het behoud van het autoritaire koningschap van Oranje. Dat liet Willem I toe om een verlicht-protestantse *Obrigkeitsstaat* te vestigen naar het model van zijn Pruisische verwanten.²¹ De Belgische oppositie en de Belgische

19. N.C.F. VAN SAS, Het politiek bestel onder Koning Willem I, in: *Documentatieblad werkgroep 18e eeuw*, 49-50, feb. 1981, pp. 110-134 (pp. 125-126). Dat de Belgische grondwet van 1831 ultra-liberaal is vanuit Nederland gezien, betekent dat de Nederlandse grondwet van 1848 semi-liberaal is, vanuit België bekeken.

20. Wie eraan twijfelt of het wel de moeite loonde om daar zijn bloed voor te vergieten, leze W.P. SAUTIJN KLUIT, Dagbladvervolgingen in België 1815-1830, in: *Bijdragen van Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 3de reeks, nr. 6, 1892, pp. 307-394. Nog in juli 1830 werden een hele reeks vervolgingen ingesteld, o.a. omdat de pers durfde publiceren dat de koning bij geheime koninklijke besluiten geld gaf aan de Italiaanse avonturier Libri Bagnano om, zoals Groen, de oppositie te bestrijden. Niet alleen de schrijvers, ook de uitgevers, drukkers en verkopers werden bedreigd met gevangenisstraffen en verbanningen (tussen haakjes: Libri Bagnano was veroordeeld wegens vervalsing van wissels).

21. Over de nagenoeg exclusieve oriëntering van Willem I op Pruisen: L. WILS, Het Verenigd Koninkrijk [...], pp. 508-509.

Revolutie intensifieerden de regeringspropaganda die deze reflex voedde en die tijdens de negenjarige staat van oorlog, tot 1839, diep werd ingehamerd: democratie en volkssoevereiniteit waren Frans jakobinisme, een eis van onafhankelijkheid van de Kerken was Frans ultramontanisme, dat alles was on-Nederlands. Zoals Remieg Aerts de toestand na 1830 beschreef: *“In het nu weer overwegend protestantse koninkrijk deden katholieken er verstandig aan zich voorlopig weinig te profileren. Liberalisme werd geassocieerd met de Belgische ‘tuimelgeest’, en gold dus ongeveer als een landverraderlijke beweging.”*²²

Zo zegevierden dus in Nederland de ideeën van de contrarevolutionaire orangisten uit de jaren 1780-1795. Die hadden toen de volkssoevereiniteit, die de patriotten voorstonden, ook al bestreden als een fanatisme dat in strijd was met een rationele en tolerante Verlichting.²³

In het nationale Nederlandse zelfbeeld, dat in afweer tegen België werd gevormd, was het ideaal niet de vrijheid maar de trouw aan de koning en de gehoorzaamheid aan de wet, met Van Speijk als held. In de senaatszaal van de Nederlandse universiteiten hangen de vaandels van de studenten-vrijwilligerskorpsen, die in 1830-1831 hun leven veil hadden om de gesmade eer van de soevereine vorst te wreken. De transformatie in autoritaire zin van de Nederlandse proto-nationale identiteit sinds 1815, verklaart de vervolging van de afgescheidenen die in 1834 de Nederlands Hervormde kerk verlieten, vervolging die zozeer in strijd was met de vroegere Nederlandse traditie, maar die ook door J.R. Thorbecke werd gelegitimeerd.

Thorbeckes grondwet van 1848 bevestigde Nederland in zijn oriëntering op de politieke Duitse romantiek, zoals het tegelijk op de culturele Duitse romantiek gericht bleef en het besef had ‘te behoren tot de Germaanse cultuurkring’. De tegenstelling bleef duidelijk met België, waar al in 1847 het parlementair stelsel was overgegaan van zijn negatieve naar zijn positieve vorm, dus waar het parlement niet alleen een regering kon doen vallen maar de kleur van de nieuwe regering bepaalde. Terwijl volgens Thorbecke de ministeriële verantwoordelijkheid die hij invoerde, niet inhield dat het parlement een minister ook zou kunnen afzetten; hijzelf en zijn regering wezen de volkssoevereiniteit af. En de regering van de ‘liberaal’ Van Hall, die de zijne opvolgde van 1853 tot 1856, poneerde: *“De Koning bestuurt, de Koning handelt, de Koning besluit, de Ministers staan hem slechts*

22. R. AERTS, 1780-1848, in: R. AERTS e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990*, Nijmegen, 1999, p. 87.

23. W.R.E. VELEMA, Revolutie, contrarevolutie en het stadhouderschap, 1780-1795, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg. 102, 1989, pp. 517-533. Over de jaren 1813-1830 lezen we in C.H.E. DE WIT, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848*, Heerlen, 1965, p. 348: *“Niet Wiselius was bij zijn tijd ten achter doch Nederland, waar geschriften uit de achttiende eeuw hun actualiteit hadden behouden.”*

als dienaren terzijde".²⁴ In Nederland bleven 'koninklijke kabinetten' zonder parlementaire meerderheid voorkomen tot in het midden van de twintigste eeuw en evenlang "*functioneerde de regering bepaald dualistisch*".²⁵

De tegenstelling in politiek regime tussen België en Nederland bleef duren tot aan de Tweede Wereldoorlog, en bleef hun betrekkingen belemmeren, want buitenlandse politiek is verbonden met het intern politiek regime. Nederland had zoals Duitsland gekozen voor een *Sonderweg*, een 'gouden middenweg' tussen de autocratie van de Russische tsaar (en later van Hitler) en het 'jakobijns ultra-liberalisme' van België en Frankrijk. Daarom sympathiseerde het in de Eerste Wereldoorlog met Duitsland in zijn strijd tegen de parlementaire democratieën Frankrijk en Engeland.²⁶ Zelfs nog wanneer in 1941 de idee van een Benelux-economische-unie werd geopperd, in de kringen van de drie regeringen in Londense ballingschap, stuitte die idee aanvankelijk op verzet van Nederlandse kant 'omwille van de Belgische vazalliteit tegenover Frankrijk'. Anders gezegd: wegens de oriëntering van België op het liberalisme van de Franse Revolutie.²⁷

In Nederland bleven tot 1939 de socialisten uitgesloten uit de regering en uit de administratie, en even lang kon er een begroting die door de Tweede Kamer verworpen was, toch worden uitgevaardigd bij Koninklijk Besluit. Het meer linkse karakter van België dan van Nederland leidde tijdens de Duitse bezetting tot een veel krachtiger verzet tegen de rechtse Nieuwe Orde. Dat verzet leed in België veel zwaardere verliezen dan in Nederland, maar droeg bij tot de redding van meer dan de helft van de joden.

Na de oorlog werden België en Nederland sterk beïnvloed door het Britse parlementarisme zodat het verschil tussen beide verkleind werd, ook al wordt de theorie gehandhaafd: "*In het Nederlandse bestel is het volk niet soeverein, noch is haar vertegenwoordiging de hoogste macht*", in tegenstelling tot België.²⁸ Door de amerikanisering van de jongste halve eeuw ging de samenleving in beide landen

24. A.F. MANNING, *Mensen en situaties. Scènes uit het katholiek leven in de negentiende en twintigste eeuw*, Baarn, 1990, p. 86.

25. A.F. MANNING, De monarchie in Nederland, in: *Res Publica*, jg. 33, 1991, nr. 1, pp.24-40 (p. 30).

26. T. STOELINGA, *Russische revolutie en vredesverwachtingen in de Nederlandse pers, maart 1917-maart 1918*, Bussum, 1967.

27. Nog in 1960 zou Pieter Geyl aan Henri Pirenne verwijten dat "*zijn liberalisme van de ideologie van de Franse Revolutie doordrongen is*"; P. GEYL, *Noord en Zuid. Eenheid en tweehed in de Lage Landen*, Utrecht-Antwerpen, 1960, p. 131. En in 1957 sprak de katholieke Nederlandse historicus L.J. Rogier van "*het blind fanatisme, dat zou doodlopen in de impasse-Lamennais*"; L.J. ROGIER, Het tijdschrift 'Katholicon' 1827-1830, in: *Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen* (Nieuwe Reeks, XX, Afdeling Letterkunde, XII), Amsterdam, 1957, pp. 10-11.

28. T. BRINKEL, in: H. RIGHART (ed.), *De zachte kant van de politiek: opstellen over politieke cultuur*, 's Gravenhage, 1990, p. 163.

convergeren. Maar hoewel sinds 1830 in Europa de taal een belangrijke rol is gaan spelen in de culturele identiteit en in het nationaal bewustzijn, is de afstand tussen Vlamingen en Nederlanders veel groter gebleven of geworden dan de afstand tussen Walen en Fransen.²⁹ Gewoonlijk wordt dat toegeschreven aan de gevolgen van de transformatie van de zestiende eeuw, die een scheiding veroorzaakte tussen een noordelijk protestants Europa en een zuidelijk contrareformatorisch Europa – al noemt Smits dat een misvatting van Groen en Wils. Maar het is ook een gevolg van de transformatie van 1780-1848. De teksten die dr. Smits heeft gepubliceerd van de bespelers der publieke opinie in het Noorden, doen mij de hypothese formuleren dat het vooral een gevolg is van deze laatste transformatie.

De taal bron van een nationaal eenheidsbewustzijn?

Het ontstaan en de ontwikkeling van de Vlaamse beweging, en later van de Waalse, hebben aangetoond dat in de negentiende en vooral in de twintigste eeuw de taal een bron van nationaal bewustzijn kon zijn. Maar er groeide geen of geen voldoende eenheidsbewustzijn tussen Vlamingen en Nederlanders om van een gemeenschappelijk nationaal bewustzijn te kunnen spreken. Hetzelfde stellen we vast tussen Walen en Fransen, Serven en Kroaten, Tsjechen en Slovaken, en ook tussen Duitsers, Zwitsers en Luxemburgers.

Verhelderend lijkt me de verklaring van de Londense socioloog Anthony D. Smith. Die legt de nadruk op de continuïteit tussen de oude proto-naties en de moderne naties. Hij schrijft ook dat, behalve bij een intelligentsia, de taal alleen dan een bron van een wijder eenheidsgevoel is, als er tegelijk een gemeenschappelijke geschiedenis is; die wordt door de taal uitgedrukt, overgedragen en gesymboliseerd.³⁰

EM. PROF. DR. LODE WILS
GRAAF DE GRUNNELAAN 14, B-3001 HEVERLEE

29. Op 23 november 1995 verklaarde Harry Mulisch, toen hem de Prijs der Nederlandse Letteren werd overhandigd door koning Albert, dat de Vlaamse en de Nederlandse literatuur weinig met elkaar gemeen hebben.

30. A.D. SMITH, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, 1986.